

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Francisci Svarez Granatensis E Societate Iesv
Doctoris Theologi, Et In Conimbricensi Academia Primarij
at[que] Emeriti olim Professoris Tractatvs Qvinque, Ad
Primam Secvndae D. Thomae**

Suárez, Francisco

Mogvntiae, 1629

Dispytatio XII. De proxima regula bonitatis, & malitiæ humanorum
actuum, quæ est recta ratio, seu conscientia, continens sectiones septem.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94065](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94065)

tem in ordine ad futuros euentus, quia non sunt operatiui intelligi autem potest, vt cadat in preceptum, non habere actum positium, quo voluntas simplici affectu velit id, quod est malum proximi, & ex hoc capite potest intelligi preceptum non se conformandi tam diuina voluntate in obiecto materiali. Dico tamen etiam quoad hoc non esse absolutum preceptum, sed considerandum esse motiuum talis affectus, nam si quis velit id, quod Deus vult sub eatione, vel facta hypothesi, quod Deus id vult, vel propter hunc finem, vt voluntas diuina impleatur, numquam est prohibitus talis affectus, etiam si obiectum materiale eius sit extrema damnatio, quod Deus non vult nisi sub ratione iustitiae punitivae ex praesentia peccati finalis: si autem motiuum fuerit honestum, tunc affectus erit malus, non propter conformitatem cum diuina voluntate, sed aliunde, quod est per accidens.

XIII.

Atq; idem respondendum est ad aliam interrogationem quae fieri solet, esto non sit necessarium, an sit melius conformari hoc modo per actum simplicem cum diuina voluntate? Respondetur posse esse melius interdum, interdum, vero non iuxta diuersa motiua, seu fines, qui occurrere possunt, nam quando nulla occurrit specialis ratio honesti, quae moueat voluntatem ad huiusmodi simplicem affectum materialiter diuersum à diuino decreto, melius erit non habere illum. Item si homo intelligat ex huiusmodi affectu fore retardandum ab executione diuinae voluntatis, interdum vero non sequitur hoc incommodum, & occurrit honestissimum motiuum ad habendum illum affectum, & tunc erit melius habere illum sicut fuit in Christo Domino, & in Beata Virgine, quando dolebat de Christi morte, quam Deum decreuisset sciebat.

DISPUTATIO XII.

De proxima regula bonitatis, & malitia humanorum actuum, quae est recta ratio, seu conscientia.

I doctrina haec de conscientia ad singulas res morales applicanda esset, in immensum cresceret: sed hoc non potest exactè fieri, nec sine magna confusione, quia oportet fere omnes materias morales

Theologiz euoluere, quae ex propriis principiis, & circumstantiis pendunt: simul ergo consulemus, & ordini doctrinae, & breuitati temporis, generales regulas, & principia huius materiae tradendo.

SECTIO I.

Quid sit conscientia.

I. v. *Sequentia.*

PRIMA opinio est esse aliquid ad voluntatem pertinens, scilicet aut bonam inclinationem voluntatis, aut operationem voluntatis, huic inclinationi conformem, vel disformem. Ita Henricus quodlibeto 1. quae. 18. quem ex parte sequitur Durandus in 1. distinct. 39. quae. quarta. Fundari potest in locutionibus communibus, & proprietariis, quae conscientiae tribuuntur, dicitur enim conscientia mundari ad Hebraeos 11. quod est

proprium voluntatis, quae per peccatum maculatur. Dicitur conscientia bona, 1. ad Timoth. 4. & inquieta ad Tit. 1. Inquieta sunt eorum mens, & conscientia, vbi etiam à mente distinguitur, & communiter ita loquimur habere hominem bonam, vel malam conscientiam, quae sunt proprietates propriae voluntatis.

Secunda opinio, & communior Theologorum ponit illam in intellectu, & in hoc est magna varietas, nam Scotus in 2. d. 39. dicit esse habitum, vel syndereis, vel scientiam, vel prudentiam, D. Thomas vero prima parte quae. 79. artic. 13. dicit esse actum: existimo tamen totam quaestionem esse positam in aequiuocatione vocis: vt verò sciamus, in qua significatione in hac materia loquendum est,

Dicendum primo conscientiae nomen iuxta frequentiore vsum significare aliquid pertinens ad intellectum. Ita Scholastici statim citandi, & Patres, quos D. Thomas supra refert, Basiliius in principio Proverbiorum, vocat conscientiam naturale iudicium animae, Damascenus secunda libro, capite duodecimo, vocat legem in intellectu nostro, Hieronym. Ezech. 1. vocat syndereis scintillam conscientiae: syndereis autem ad intellectum spectat, Origenes libro secundo, ad Bonauent. conscientiam vocat spiritum correctorem, & paedagogum animae, similia quae reperies in aliis, praesertim in Hugone & Bernardo: colligi etiam potest ex illo ad Romanos 14. Quod non est ex fide peccatum est, vbi nomine fidei conscientia significatur, vt Ambrosius, & alij communiter exponunt, & significat Innocentius 3. in capite vltimo de prescriptionibus & Gratianus 28. quaestione prima, cap. quarit. §. illud autem. Denique probari potest ex communi modo loquendi Scripturae, & effectibus, qui conscientiae tribuuntur, Ecclesiast. 7. scit enim conscientia tua, & Genes. 43. Non est in nostra conscientia quid posuerit id est, nescimus. Paulus ad Romanos 2. Testimonium illis reddente conscientia ipsorum, testificari enim est potentiae intelligentis, non vero voluntatis quae caeca est, & cap. 9. Testimonium mihi praebente conscientia mea: 1. ad Corinthios cap. 12. alibi dicitur conscientia accusare, dirigere, & similia, quae ad intellectum sine dubio spectant.

Dicendum secundo conscientiae nomen aequiuocum esse, & interdum habitum, & interdum actum intellectus significare: frequentius tamen, & magis proprie actum significare. Tota conclusio sumitur ex D. Thoma supra prima parte, & in 2. distinct. 24. quaestione secunda, articulo quarto. Vbi praeter habitum, & actum dicit interdum significare obiectum, quomodo dicimus aperire conscientiam in confessione, id est, id quod conscientiam in homine accusabat, sic etiam dicitur bona, vel mala obiectiue, addit etiam idem D. Thomas quaestione 17. de veritate articulo primo, interdum etiam significare intellectum ipsum, licet magis improprie, quomodo intelligi potest id quod dicitur lumen conscientiae non extinguere, quia licet non semper sit in actu, vel habitu, semper tamen manet lumen rationis, quod suis temporibus vrget. Idem D. Thomas in 2. distinctione 39. quaestione tertia, articulo primo, Bouaurentura articulo primo, quaestione prima, Richardus articulo 2. quaestione 1. & 2. Gabriel artic. 2. conclus. 5. & 6. Durandus quae. 4. Capreolus quae. 1. Alentis secunda parte quae. 77. & quaestione 137. membro 3. & 4. Neque oportet aliud addere, praeter vsum sapientum, si que patet vltima pars conclusionis, quae etiam probatur ex effectibus enumerationis, nam testificari proprie fit per actum intellectus, & multo magis obli-

obligare, quia habitus non obligat nisi ad sit actuale dictamen, similiter non accusat, nec mordet, nisi actualis cognitio: hinc etiam dicitur intrinsicè malum agere contra conscientiam, quod non est verum de habitu, & multo minus de potentia. Tandem dicitur deponi conscientiam ratione actus; licet nec potentia, nec habitus deponatur: est ergo hæc propriissima significatio, & maximè deferuiens præsentis iudicium.

V. Dicendum tertio conscientiam esse actualem, & practicum iudicium intellectus discernentis de rebus agendis inter bonum & malum, turpe, & honestum præceptum, vel prohibitum. Hæc conclusio colligitur ex autoribus citatis, & aliis, quos referunt: & sequuntur Corduba libro tertio, questionum questione prima, Couarru. in regula possessio. parte secunda, §. 6. in principio, & in primis quod conscientia sit actus iudicij. Patet, quia est quædam fides, seu credulitas, vt ex Paulo retulimus. Item quia conscientia est vera, aut falsa, vt postea dicemus, quæ sunt proprie in iudicio intellectus. Denique ex effectibus positris testificandi, & accusandi, quæ non sunt in homine, nisi quatenus illi manifestatur quid sit honestum, vel turpe: manifestatio autem fit per iudicium.

VI. Et hinc etiam constat altera pars, scilicet hoc iudicium debere esse de agendis secundum rationem turpis, & honesti, quia hac ratione obligat, vel accusat, &c. Quando verò dicitur debere esse iudicium practicum, aduertendum est interdum hoc iudicium posse versari proximè circa actionem ipsam humanam, vt hic, & nunc pensatis omnibus exillimamam honestam, vel turpem, & hoc est proprie conscientia iudicium, quod practicum dicitur, quia iudicat de actione in particulari cum omnibus circumstantiis eius in ordine ad executionem: interdum vero potest esse iudicium de aliqua conditione, vel principio, ex quo pendet honestas, vel turpitudine actionis, vt est vtrum hæc res sit mea, vel aliena, ex quo pendet, an actio sit iusta, vel iniusta, & hoc solet appellari iudicium conscientia, quomodo dicitur aliquis possidere rem alienam bonam, vel mala fide, seu conscientia, & hoc iudicium formaliter magis est speculatiuum, quam practicum, & interdum sufficit, vt actio mala moraliter censeatur, ideo nomen conscientia retinet.

VII. Atque hinc soluitur obiectio Durandi, probat enim non posse conscientiam consistere in hoc actuali iudicio practico, quia aliàs non posset homo agere contra conscientiam, quia non potest agere contra actuale iudicium. Respondetur enim hinc potius probari oppositum, nã proprie non dicit homo agere contra conscientiam, nisi quando actu iudicat se male agere. Vnde si interdum male agit sine tali iudicio, non dicitur proprie agere contra conscientiam, quam habet, sed quam potest, & debet habere: nego igitur non posse hominem agere contra actuale iudicium, & practicum. Sed vt hoc intelligatur obseruandum est, aliud esse iudicare de agendis, & de obligatione, seu honestate eorum ex propriis principiis ipsius rei, vel actionis: aliud vero ex vi prioris affectus, & determinatione voluntatis, vt quando supposita intentione vnus finis iudico hoc consequenter esse faciendum, & vtrumq; iudicium potest etiam aliquid speculationis includere, quatenus aliquam veritatem manifestat, & vtrumq; etiam est practicum quatenus est de re agenda in particulari, & in ordine ad executionem: tamen primum est proprium

Suarez in primam secundam D. Thomæ.

iudicium conscientia, quod per se discernit honestum à turpi, & illud nullam necessitatem imponit voluntati, quia nec per se potest, neque supponit eiusdem voluntatis actum, in cuius virtute id faciat, & ideo rectè potest voluntas pro sua libertate resistere conscientia, secundum autem iudicium solet imponere necessitatem non absolutè, sed ex suppositione prioris voluntatis, si illa non mutetur, tamen illud non est proprie iudicium conscientia, quia non tam est de honestate, vel turpitudine actionis, quam de utilitate, seu connexionem cum priori affectu: legatur D. Thom. questione 17. de Veritate articulo 1. ad 4.

Quæri potest, si conscientia est actus iudicij, quem habitum generet, vel ad quem habitum spectet. Respondetur ex D. Thoma locis citatis, conscientiam in tota sua latitudine non pertinere ad vnum habitum, sed ad varios pro varietate sua; nam si iudicium conscientia sit certum, & verum, & sit de actione, vt practice exercenda pertinet ad prudentiam: si vero sit de actione in communi, vel de principiis eius, pertinet ad sinderesim, vel sapientiam moralem, si vero sit de conditionibus rei, potest pertinere ad fidem humanam, vel experientiam, at vero si conscientia sit erronea, vt sic pertinet ad aliquam opinionem, vel falsam fidem humanam.

VIII. Ad quæ habitum spectet. Respondetur ex D. Thoma locis citatis, bitum spectet conscientia.

SECTIO II.

Quotuplex sit conscientia.

EX parte obiecti materialis sumitur prima diuisio in hunc modum. Nam interdum conscientia dicitur præteritorum, interdum presentium, interdum vero futurorum actuum. Priori modo loquimur cõmuniter de conscientia cum dicimus conscientiam examinare, & habere, vel non habere conscientiam peccati, iuxta illud: Hæc est gloria nostra, testimonium conscientia nostre: sic enim proprie dicitur conscientia mundari, seu liberari à peccato, quomodo aiebat Paulus, Nihil enim mihi conscius sum: non certè quia nihil se commisisse existimaret, sed quia credebat se liberum & mundatum à culpa: quocirca licet conscientia hoc modo consistat in memoria præteritæ actionis, & iudicio illius, tamen maximè proprie dici videtur quando actus præteritus, vel moralis status ex eo relictus adhuc dure moraliter censeatur, non enim dicitur homo proprie habere conscientiam peccati, solum quia iudicat se peccasse, sed quia inde adhuc timet, & iudicat se esse in peccato, atque hoc modo dici potest conscientiam respicere aliquo modo presentem hominis statum. Secundo vero modo dicitur esse conscientia proprie de presentanea actione, vt quando homo operatur actu iudicando actionem suam, & hoc modo dicitur propriissimè homo agere contra conscientiam, vel obedire conscientia, & sic etiam proprie conscientia mordet, vel reprehendit, & fere eadem ratione Tertio respicere potest conscientia futuram actionem, vt quando homo iudicat de his, quæ postea est acturus, & secundum hunc respectum dicitur proprie conscientia obligare: vnde secundum aliam considerationem omnis conscientia aut est præteriti, aut futuri saltem secundum naturæ ordinem, quia dictamen conscientia, aut antecedit actionem saltem natura, & sic respicit illam, vt futuram, aut supponit actionem, si non respicit illam, vt effectum, sed solum, vt obiectum iudicatum, & sic respicit, vt iam factam,

D d 2 & 66

& ut sic licet reprehendat, acuset, vel mordeat, non tamen obligat, vel dirigit proprie, nisi quatenus ex praecepto oriri potest obligatio ad aliquid agendum. Vnde haec conscientia praetereorum minus est practica, quia non proprie mouet ad opus; altera vero est proprie practica & regula agendorum, de qua hic est sermo, quae ulterius subdividi potest in conscientiam consiliorum, vel praecceptorum, aut prohibitorum, & aliis similibus modis, qui consummantur in solo materiali obiecto, possunt facile multiplicari.

II. Secunda diuisio principalis est in conscientiam veram, & falsam, seu erroneam: cum autem conscientia erronea sit ignorantia quaedam praeuae dispositionis, ad illam applicari possunt omnes diuisiones supra traditae *questione sexta*: potest enim esse vincibilis, vel inuincibilis, &c. Quando autem dicimus conscientiam esse iudicium practicum, non est facile ad explicandum quid ad illius veritatem requiratur, nam Aristoteles *6. Ethicorum capite secundo*, quem ubique imitatur D. Thomas *1. 2. questione 19. articulo 3. ad 2. & quest. 57. articulo 5. ad 3. primo contra gentes, capite 62. & 67.* distinguit inter veritatem speculatiuam, & practicam, & priorem dicit sumi ex conformitate ad rem, posteriorem vero ex conformitate ad appetitum rectum, de qua conformitate magna est controuersia inter Doctores, ut videre licet in Caietano *dicta questione 57. articulo 5. ad 3.* & Durando *in 3. dist. 36.* & latissime Corduba *libro secundo, questione octaua, nona. & sequentibus*, nam Caietanus, & alij dicunt esse intelligendum de conformitate ad appetitum rectum antecedentem, quibus fauet D. Thomas exponens Aristotelis dictum de iudicio practico, quod versatur circa media ex intentione finis; nam tunc est practice verum, quando est conforme intentioni rectae. Scotus vero illud intelligit de appetitu recto subsequente, seu iudicato per tale iudicium, & intelligit tunc iudicium esse practice verum, quando actus appetitus qui iudicatur honestus reuera hic & nunc est honestus respectu operantis, quamuis fortasse secundum se non sit talis, qualis iudicatur. Vnde fit etiam ut Scotus ponat hanc veritatem practicam in cognitione, ut sic; Caietanus vero negat posse esse veritatem practicam sine recto appetitu, vel antecedenti, vel etiam consequenti, si illum exigit veritas iudicij practici.

III. Sed quamquam loquendo strictè de imperio prudentiae, ut sic, possit inter has opiniones esse controuersia, quae ad praesentem locum non spectat, tamen, proprie loquendo de iudicio conscientiae, mihi videtur doctrina Scoti clarior, & verior, & utilior, quia iudicium conscientiae non tantum de actu circa media, sed etiam de actu circa finem, quia uterque actus potest esse bonus, & malus: vnde uterque indiget regula iudicij intellectus, quae est per iudicium practicum; vnde uterque potest esse conformis, vel contrarius conscientiae. Ex quo tandem concluditur, conscientiam, ut sic, non posse dicere habitudinem ad appetitum rectum antecedentem, quia ille appetitus rectus necesse est, ut supponat iudicium conscientiae; in quo suspendum est tanquam in priori, quandoquidem intellectus prior est voluntate, & in illo quidem primo iudicio conscientiae potest esse veritas, & falsitas practica, quae non potest sumi per conformitatem ad appetitum rectum antecedentem: ergo per conformitatem ad appetitum, qui est obiectum talis iudicij.

IV. Dices, teste Aristotele *eodem 6. Ethicorum, capite*

primo, Appetitus est rectus quatenus sequitur rationem rectam; ergo si è contrario ratio est vera per ordinem ad eundem appetitum subsequenter, erit circulus. Respondetur non esse circulum, quia interueniunt diuersa genera causarum, nam conscientia est recta ex conformitate ad appetitum, ut obiectum, & rem iudicatam: è contrario vero appetitus est rectus ex conformitate ad rationem, ut applicantem debitum obiectum appetibile, & alij fortasse dicent; ut ad effectiue mouentem. Sed vrgebis: nam hinc nulla videtur esse differentia inter veritatem speculatiuam, & practicam, quia etiam veritas practica sumitur ex conformitate ad rem iudicatam, & ad summum erit differentia materialis, quia hic res iudicata, est actus voluntatis, in alia autem veritate speculatiua potest esse quaecumque res. Respondetur in hoc esse aliquam similitudinem, quae est omnino necessaria: quia utraque veritas, est veritas iudicij, & cognitionis: vnde utraque esse debet commensurata obiecto suo: solum est aduertendum, quod veritas speculatiua non causat obiectum neque efficit, ut fit ipsi conforme: iudicium vero practice verum, si reuera tale est efficit, ut appetitus, qui ex illo nascitur sit rectus quantum est ex parte ipsius iudicij, & quia sufficienter applicat obiectum, quod voluntas prolequendo recte tendit, & ideo hac veritas practica non solum est cognoscitiua, sed etiam causatiua, atque ita quotiescumque appetitus, qui sequitur, honestus est, conscientia per quam regulatur vera est, & è contrario quandoque conscientia est vera practice, appetitus, qui ex illa sequitur, rectus erit, & hoc modo rectè dicitur veritas practica conscientiae sumi ex conformitate ad appetitum rectum, è contrario falsitas practica sumitur ex difformitate ad eundem appetitum.

Atque hinc constat dupliciter posse esse conscientiam veram, aut falsam, speculatiue, & practice, interdum enim, vel utroque modo vera est, vel utroque modo falsa: scilicet quando, & rei ipsi secundum se, & secundum intrinsecam eius principia, & in particulari, ut hic, & nunc, sa. comparatur ad operantem, conformis est, vel difformis: aliquando vero est vera practice, & falsa speculatiue, quo modo conscientia, quae vocatur erronea inuincibiliter falsa est, quatenus erronea est: est autem practice vera, quia, ut supra dictum est, appetitus, qui ex illa sequitur, reuera rectus est, vnde eius veritas est practica, quia sumitur in ordine ad appetitum sic operantis cum his circumstantiis, & cum illo habet veram conformitatem: Dices, quomodo potest practice vera idem iudicium simul esse verum, & falsum. Respondeatur primo, quia haec ad modum relatiui posse esse dicitur respectu diuersorum, sicut simile, & difforme simile. Secundo, quia si res attendè consideretur, tale iudicium conscientiae, quod est practicum, de actione sic operantis est simpliciter verum, falsum autem, vel erroneum videtur denominari, aut solum per denominationem extrinsecam, & concomitantiam, quia fundatur aliquo modo in aliquo errore circa aliquam conditionem, ex qua pender honestas talis actus, quia iudicium, ut diximus, solet interdum applicare conscientiam, vel dicitur certe illud iudicium erroneum, seu falsum comparatum non ad obiectum circa quod hic, & nunc versatur, sed ut comparatur ad obiectum secundum se sumptum, prout natura eius exigebat, ut quando Iacob iudicauit licitum sibi esse petere debitum à Lia, illud iudicium erat verum practice, id est, comparatum ad obiectum

Veritas practica quod ad conscientiam spectat, qualis esse debeat.

V. Conscientia dupliciter dici potest vera, & falsa.

atque, ut hic, & nunc sic propositum, tamen comparatum ad personam Lix secundum se, & secundum conditionem, quam in re ipsa habebat, erat falsum, quia verè non erat propria vxoris, unde ad eundem modum fieri è contrario potest, ut iudicium sit practicè falsum, & speculatiuè verum, ut si in eodem casu Iacob iudicasset non fuisse reddendum debitum Lix, practicè enim falsum esset, licet considerata re secundum se esset verum.

VI. Tercio diuiditur conscientia in certam, dubiam, probabilem, & scrupulosam, cum enim conscientia sit actus cognitionis, & iudicij proprii, & per se, diuiditur per proprietates cognitionis, unde sicut ex ordine ad materiale obiectum diuiditur per veram, & falsam, ita ex ordine ad formale, seu ad medium iudicandi diuiditur per certam, dubiam, probabilem, & scrupulosam. Petes, quomodo possint esse plura membra huius diuisionis, omne enim medium assentiendi solum est aut certum, aut probabile; unde nulla videtur esse conscientia dubia distincta à probabili; nam vel includit iudicium cum formidine, & ita coincidit cum probabili, vel nullum includit iudicium, sed consistit in negatione, vel impotentia assentiendi, & ita non est conscientia. Aliunde vero videtur ibi deesse aliud membrum conscientie temerarie. Ut explicetur hæc diuisionis, aduertendum est ferè omnia illa membra posse duplici ratione ita denominari; nimirum, aut intrinsece, & formaliter, vel extrinsece, & concomitantè.

VII. Primò ergo conscientia certa propriissime dicitur, quæ est formaliter, & in suis etiam principiis omnibus talis est, ut formidinem excludat, unde dici potest certa tam speculatiue, quam practicè, quia etiam illud iudicium vltimum de honestate actionis certum est, & omnia etiam iudicia quæ antecedunt, & conditiones eius: &c. certa etiam sunt. Hinc secundo conscientia dubia dupliciter contingere potest: vno modo practicè in illo iudicio vltimo de actione, & hanc voco formaliter, & intrinsece dubiam: hæc tamen conscientia, ut ab aliis distinguitur, reuera non includit posituum iudicium practicum, sed potius carentiam, vel suspensionem circa honestatem, vel turpitudinem actionis, denominatur autem conscientia vel reductiue eo modo, quo in moralibus priuatio reducitur ad posituum; vel certè illud iudicium, quo quis interdum iudicat aliquid sibi esse agendum cum illa dubitatione turpis, vel honesti, dicitur conscientia dubia, alio vero modo illud iudicium practicum denominatur dubium solum extrinsece, quæ dubitatio non excludit certitudinem practicam in ipso vltimo iudicio, sed tantum speculatiuam circa rem aliquam, quæ ante illud iudicium supponitur, ut quando aliquis dubitans an emiserit, vel non emiserit votum, iudicat sibi esse licitum non implere: hæc conscientia est practicè certa formaliter, extrinsece vero potest denominari dubia, ut dictum est. Atque idem prorsus est de conscientia probabili, nam interdum potest esse talis intrinsece in ipso iudicio practicò de honestate actionis, ut quando solum ex motu probabili assentitur cum formidine, an hoc mihi liceat, & talis conscientia est certa practicè, non speculatiue. Aliquando dicitur conscientia probabilis solum per extrinsecam denominationem, quæ non excludit practicam certitudinem proprii iudicij conscientie, sed speculatiuam tantum, & connotat aliquam conditionem misericordie, vel actionis ex qua pendet honestas actus secundum

dum esse probabiliter cognitam, ut quando quis dubitat, vtrum contractus fuerit licitus necne? Et ex opinione tantum probabiliter iudicat fuisse licitum, indeque practicè infert se esse securum non restituendo. Hoc iudicium tunc est formaliter, & practicè certum, quamuis extrinsece, & speculatiue dicatur conscientia probabilis. Quæ res quomodo in re dubia, vel probabiliter potest fundari certitudo? Respondetur, quia non fundatur in illo tanquam in principio, sed solum tanquam in solo simplici termino, seu extremitate syllogismi, ex quo conficitur certum aliquod principium practicum in hunc, vel similem modum. In tali dubio vel probabilitate licitum est sic operari, sed hic intercedit tale dubium: vel probabilitas: ergo licitum est, &c. illæ enim præmissæ non sunt dubiæ, vel probabiles, sed euidentès, & certæ, vel assument dubium, vel probabile tanquam medium, vel extremitatem syllogismi.

VIII. Eodem etiam modo explicanda est conscientia scrupulosa, quæ dupliciter etiam contingit. Vno modo formaliter in ipso iudicio pratico, ut quando homo iudicat sibi hoc esse peccatum non ex principiis certis, aut probabilibus, sed ex nimio quodam timore, & cordis anxietate cum quibusdam apparentibus principiis, & talis conscientia merito distinguitur à certa, & probabili, quia quamuis includat iudicium opinionatum, non tamen probabile, neque enim omnis opinio probabilis est. Alio vero modo dicitur conscientia scrupulosa, quæ non excludit practicam certitudinem in iudicio conscientie, sed habet cum illo coniunctas quasdam dubitationes ortas ex iisdem affectibus, & apparentiis, nam quia illa certitudo tantum practica est, & aliquo modo fundatur in aliqua probabilitate vel dubitatione, ideo ex illo capite oriri possunt huiusmodi timores, vel dubitationes, à quibus hæc conscientia extrinsece denominatur scrupulosa; quæ tamen non impedit honestatem actionis, ut supra dixi. Temeraria conscientia ad hanc vltimam reuocanda est, habet enim eundem modum iudicij, quem conscientia formaliter scrupulosa: nam sicut hæc ex nimio timore propter solam apparentiam iudicat malum, quod malum non est: ita illa ex nimio affectu propter solas apparentes rationes iudicat honestum quod honestum non est, atque ita consistat tota ratio illius diuisionis. Quomodo autem hic omnibus conscientijs vtendum sit ad honestè operandum, declarandum superest.

SECTIO III.

Quanam conscientia sufficiat ad honestè operandum.

PRIMO constat aliquam requiri rectam ad honestam operationem, quo sensu docuit id D. Thomas questione 19 articulo tertio, dependere bonam voluntatem ex recta ratione, & ratio eius est optima, quia voluntas pendet ex ratione, ut ostendente obiectum, & ideo necessaria est ratio, quæ ostendat obiectum honestum, ut voluntas sit honesta. Item voluntas est potentia cæca: indiget ergo dirigente, & gubernante ut recta tendat: hoc autem non est nisi recta ratio, quæ hoc præstat per iudicium conscientie: quocirca si hoc iudicium certum sit, non est dubium quin in suo genere sufficiat ad honestam voluntatis, neque enim aliquid amplius ab hominibus

Dd 3

requit

Suarez in primam, secunde D. Thomæ.

requiri potest, cum & obiectum propositum sufficiens sit: vt supponitur, & modus etiam proponendi sit perfectus quantum ab homine praestari potest: difficultas solum est, an hoc non solum sufficiat, sed etiam requiratur ad honestam operationem, & ratio dubij esse potest, quia iudicium probabile sufficit ad mouendam voluntatem, & videtur etiam sufficere, vt rationaliter moueatur, quia ad recte operandum humano modo sufficit quaedam moralis diligentia: neque enim semper tenetur homo praestare summum quod potest: habere autem certitudinem in singulis actionibus, vel excedit humanam diligentiam, vel summam requirit, quia incerta prouidentia nostrae: ergo sufficit probabilis cognitio. Confirmatur, nam ad male operandum non requiritur perfecta haec cognitio: ergo neque ad bonum.

II. Dicendum primo, vt voluntas sit recta, necessarium esse vt sequatur iudicium conscientiae practice certum de honestate obiecti & actionis: ita Doctores omnes, D. Thomas in 4. distinct. 37. & quodlibet 8. articulo 2. vbi expresse negat sufficere probabilem coniecturam, quod intelligendum est de practica probabilitate. Idem hic questione 19. articulo quinto & sexto, Caietanus tomo primo, opusculorum tractat. 31. dubio 7. Adrianus quodlibet 2. Nauar. lare cap. si quis autem, de penitentia, distinct. 7. Corduba 3. de conscientia, quest. 5. Ratio omnium est illud Eccles. 13. qui amat periculum, peribit in illo: nam tenetur homo in suis operationibus cauere quantum potest omne periculum peccandi, & hoc sensu dicunt sepe iura, vt scilicet 5. dubio 6. citabimus, in dubiis tutiorem partem esse eligendam, & ad idem applicari potest illud Gregorij lib. 3. epistola 30. Graue est, & indecens in re dubia certam proferre sententiam, refertur in c. graue 11. q. 3. ergo, vt homo recte moraliter operetur, oportet excludere omne dubium, & periculum malitiae: hoc autem non fit sine iudicio certo saltem practico.

III. Dices hanc rationem recte probare requiri iudicium determinatum, quod excludat dubitationem quasi priuatiuam, non tamen probat requiri iudicium, quod excludat formidinem, nam iudicium probabile sufficit ad excludendum morale periculum malitiae, quia iam praestat homo quod moraliter potest. Respondetur hoc argumentum declarare practice certitudinem necessariam, quia si cum probabili iudicio speculatiuo excluditur periculum malitiae, profecto vt homo rationali, & humano more operetur, oportet vt hoc ipsum cognoscat, & iudicet, sed hoc ipso habet iudicium practice certum de honestate suae actionis, quia ex principiis certis iudicat hic, & nunc, se operari sine periculo malitiae. Vnde sumitur confirmatio, nam semper potest homo facili negotio habere hanc certitudinem, quia si faciat moralem diligentiam, & iuxta probabilem opinionem comparatam operetur, iam est certus practice de honestate actionis. Replicabis, quamuis verum sit, semper posse in re haberi hanc certitudinem, multos tamen esse posse ita ignorantes, qui non possint dubitationem, vel probabilitatem suam ad practice certitudinem renouare, quia nesciant reflecti super suam actionem, & dispositionem. Respondetur, quamuis sint multi, qui nesciunt explicare hanc certitudinem per sua principia, nec reducere illam ad syllogisticam formam, tamen vix posse aliquem reperiri, qui ratione vtatur, & tamen de suis actionibus nesciat iudicare absque haesitatione, & formidine se bene, & secure operari, quando iuxta cognitionem, quam assequitur, bona fide operatur, quod honestum videtur, & qui hoc iu-

dicium ferre non potest, merito dici potest non operari ex perfecta humana deliberatione.

Vnde etiam intelligitur, qualis sit haec certitudo, quam requirimus, duplex enim dilingui solet: vna ex medio, & proportionata moueui iudicandi, altera ex parte subiecti, quae potius temeritas quaedam, vel pertinacia dici potest, quia excedit proportionem medij ex voluntaria adhaesione. Dicendum itaque est priorem certitudinem hic requiri. Ratio est, quia haec debet esse certitudo prudentiae, quae est certitudo virtutis intellectualis, huiusmodi autem certitudo semper oritur ex medio, seu principis propriis. Item certitudo, de qua agimus, habet coniunctam infallibilem veritatem, quia actus, qui sequitur ex hoc iudicio, infallibiliter est honestus: certitudo autem ex parte subiecti tantum non habet coniunctam infallibilem veritatem.

Dicendum secundo ad malam operationem non requiri iudicium certum de malitia, scilicet factus est, quod homo voluntarie operetur sine iudicio certo de honestate. Hoc est certum ex principiis supra positus, nam bonum requirit causam integram, & ideo postulat certam regulam & directionem: ad malitiam vero sufficit quicquid defectus. Item ad bonum non satis est operari, ita vt accidere possit actionem esse bonam, nisi periculum malitiae caueatur. Ad malum autem satis est se voluntarie exponere morali periculo malitiae, & ideo hoc ipso, quod quis dubitet de bonitate actionis, vel malitiae, satis est, vt male operetur. Dices hoc ipso, quod habeat tale iudicium, quasi speculatiuum, potest habere iudicium practice certum, quod sic operando male agit. Respondetur verum esse ita posse haberi hoc iudicium, tamen non esse necesse, quod illud actu habeat, sicut necessarium est ad bonitatem.

Vnde obiter expeditur aliud dubium supra tactum, quod hic agit Medina quest. 19. articulo 6. scilicet an ad malitiam requiratur actuale iudicium conscientiae? Aliqui enim illud postulant, vel determinate de ipsa malitia, vel saltem de dubitatione, & ambiguitate malitiae, & bonitatis ipsius. At vero Medina responderet, non semper requiri, quod mihi videtur verum de formali, & actuali iudicio honestatis, & turpitudinis, aut dubitationis de illis, quia sufficere potest voluntaria carentia iudicij certi, seu quod idem est, voluntaria applicatio ad operationem sine tali iudicio, vt patet ex supradictis de inconsideratione voluntaria, & per haec responsum est rationi dubitandi in principio posita.

SECTIO IV.

Quod iudicium conscientiae sufficiat ad inducendam obligationem homini, vt operetur, vel omittat praescriptum si erret conscientia.

PRIMO quod conscientia de se habeat obligationem inducere, res certa est, & communis Theologorum, quos referam, & sumitur ex illo Pauli ad Romanos 14. Quod non est ex fide, peccatum non est, id est: quod non est secundum conscientiam, non est, vt constat ex ipso contextu, & ex omnibus seu Graecis, seu Latinis exponentibus, & ex Pontificibus supra relatis: vnde licet Hieronymus, & Beda, & Augustinus 4. contra Iulianum capite 3. interdum exponant de fide infusa, tamen non excludunt priorem expositionem; si ergo non agere secundum conscientiam est peccatum, conscientia obligationem inducit, nam omne peccatum est contra aliquam obligationem, atque idem colligitur ex illo ad Galatas 5. Testificor omni homini circumcidente se, quia debitor est vniuersae legi factae.

IV. Qualis certitudo requiratur in iudicio vt voluntas sit recta.

V. C. C. C. C.

VI. Ad malitiam an requiratur actuale conscientiae iudicium.

gis faciendae, scilicet ratione conscientiae, atque idem sumitur ex capit. lxxv. de restitutione spoliatorum, capit. ultimo, de prescriptione, capit. per tuas 2. de symonia, capit. inquisitioni, de sententia excommunicacionis, & capit. si virgo 34. questione 1. Ratio vero est eadem quae supra tacta est, quia voluntas est exca potentia, quae per se non potest percipere obligationem legis, obligatur ergo media ratione, quam ideo supra diximus legem indicantem. Unde recte D. Thomas hic quaestione. 19. artic. 5. dicit, conscientiam non proprie obligare tanquam per se causam, sed tanquam applicantem legem superioris, seu subiectum natura sua inducens talem obligationem.

II. Requiritur tamen ut conscientia inducat rem non solum esse bonam, sed etiam necessariam ad honestatem. Sed superest explicandum quas condiciones requirit conscientia, ut obliget, & potissimum dubium est an requirat veritatem, & certitudinem: ex dictis n. sequitur, ut conscientia obliget, necessarium esse, ut in obiecto obligatione proponat, ita ut non solum iudicet aliquid esse bonum, sed etiam necessarium ad honestatem, potest n. conscientia obligare vel ad omittendum, vel ad faciendum: & ad hoc ex parte obiecti satis est, ut contrarium proponat tanquam malum, quia omne malum cavendum est natura sua, & vitandum. Vel potest obligare ad aliquid faciendum: idq. dupliciter, scilicet vel quoad exercitium actus, & ad hoc necesse est, ut iudicem me teneri hic & nunc ad hoc faciendum: vel quoad specificationem tantum, ut si iudicem quamvis non teneret orare, v. g. tamen si orare velim, debere orare attente, vel alio modo, & tunc etiam necesse est, ut illam conditionem proponat tanquam necessariam ad honestatem, & ratio generalis est, quia, ut dixi, conscientia non obligat nisi ut applicans legem seu obligationem, quae ex obiecto nascitur: ergo necesse est, ut proponat obiectum, ut inducens obligationem, vel ex se, vel ex superioris mandato. Confirmatur, nam hac ratione iudicium etiam de meliori bono, non inducit obligationem, neq. facit contrariam omissionem malam: atq. hinc ulterius extra controverfiam est quando hoc iudicium conscientiae est verum, quia nimirum in re est illa lux, quam conscientia proponit, tunc sine dubio inducere obligationem, quia concurrunt omnia, quae desiderari possunt tam ex parte causae per se, quam ex parte applicationis. Difficultas est quando conscientia applicat legem, quae in re non est, prout dicitur fieri in conscientia erronea, in quo sunt varii modi dicendi.

III. Prima opinio absolute negat huiusmodi conscientiam inducere obligationem, ut refert Glossa c. p. omnes §. ex his 28. q. 1. & potest ita suaderi ex Caietano hic art. 5. & 6. quia conscientia, vel obligat ratione legis, quam applicat, vel ratione acceptationis: sed haec conscientia non obligat priori titulo, quia reuera non applicat legem, neq. etiam posteriori, quia pendet haec ex voluntate hominis habentis talem conscientiam, quia suo arbitrio potest illam non acceptare, sed deponere, ut Caietanus ibi dicit.

IV. Secunda opinio distinctione utitur, potest n. conscientia proponere obligationem, quae in re non est, quamvis etiam non sit in illa prohibito: ut quando rem in differetem, vel etiam bonam, quae tantum est sub consilio, proponit ut praecipit, & necessariam, & tunc dicitur obligare, quia nulla est maior vis, quae possit talem obligationem impedire. Aliquando vero potest conscientia proponere, ut obligatoriam rem malam, seu prohibitam, & tunc negant obligare, quia non potest habere vim contra legem superioris, nec agri potest, ut obliget conscientia ad malum: ita

refert D. Thom. hic, & ex parte indicat Alenfis 2. p. q. 137. membr. 3. art. 1. tamen D. Thom. vocat hanc opinionem irrationabilem, id est, non consequenter loquentem, quia si in priori casu conscientia obligat, ideo est, quia proponit apparentem legem ubi non est, & voluntas hominis, sicut non movetur ex his, quae in re sunt, sed quae sibi apparent, ita etiam non obligatur nisi iuxta legem cognitam veram, vel apparentem, sed aequae potest ratio proponere apparentem legem circa rem malam, vel prohibitam, sicut circa indifferetem, vel bonam, ut circa mendacium: ergo eadem est de utroque ratio.

Tertia opinio negat, hanc conscientiam obligare, sed ligare. Ita Durand. in 2. d. 39. q. 5. & idem sentire sentiunt, qui dicunt obligare non simpliciter ad id, quod proponit, sed distincte, scilicet vel ut talem conscientia deponatur, vel ut fiat, quod proponit, quomodo etiam loquitur Alenfis supra, & haec opinio parum differt a communi, non tamen est cur negetur modus loquendi. Ut tamen melius procedamus, distinguamus hanc erroneam conscientiam in inuincibilem, & vincibilem, seu voluntariam.

Dicendum primo, conscientiam, quamvis erret, si inuincibilis sit, absolute, & simpliciter obligare. Ita D. Thom. hic, & reliqui Doctores in 2. d. 39. Bonavent. art. 1. q. 3. Richardus art. 1. q. 3. Gabriel art. 3. Ockhamus in 3. q. 3. Henricus 2. 2. quodlib. 1. q. 18. Ancon. 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 4. Adrianus quodlib. 4. art. 2. Almaynus tractat. 1. moralium cap. 5. Corduba q. 4. & a fortiori patet ex locis Pauli supra citatis, loquitur enim de conscientia errante. Unde ad Roman. 14. Qui infirmus est, (inquit) solus manducet, & supra, scio in Domino, quia nihil est commune per ipsum nisi ei, qui existimat aliquid commune esse: alio vero loco sermonem habet de his, qui post Euangelium putabant circumcisionem esse necessariam, 1. ad Corinth. 8. Conscientia eorum cum sit infirma pollutur.

Ratio vero est supra tacta, quia cum homo per rationem obligetur, iuxta modum, & mensuram suae cognitionis obligatur: ergo si faciendum, quod in se est, prout ad inuincibilem conscientiam requiritur, adhuc iudicat aliquid esse praecipit, obligatur ex vi talem iudicii. Secundo, quia ille non potest honeste agere contra talem conscientiam, illa durante, ageret enim temere, & voluntarie amplecteretur id, quod sub ratione mali proponitur, neq. etiam potest illam deponere, quia supponitur esse inuincibilis, ut infra dicam: conscientia enim non potest deponi, ita ut hominem excuset, nisi ex prudenti, & sufficienti iudicio fiat, quia alioquin esset evidens periculum errandi: in casu autem, de quo agimus, non potest intervenire huiusmodi motuum, alioquin non esset ignorantia inuincibilis. Tertio, quia huiusmodi conscientiae iudicium est practice verum, & certum, quia cum procedat ex ignorantia inuincibili speculativa, reducendum est ad principia practica certa: ergo hic, & nunc vere obligat, sicut per ipsum iudicatur.

Atque hinc inferitur primo actum illum, quo voluntas se conformat huic conscientiae, esse bonum, imo & eiusdem virtutis, cuius esset, si re vera obiectum a parte rei tale esset, ut si ex hac conscientia erronea aliquis iudicet, se teneri ad mentium, ut proximo periclitati subueniat, ille actus voluntatis erit vere actus misericordiae: patet a fortiori ex dictis, quia si homo simpliciter obligatur ad illum actum, ergo est bonus. Item ille homo non peccat in eo actu: ergo bene operatur. Item illa conscientia est practice vera: ergo appetitus illi respondens est rectus

V. Opinio

VI.

VII.

VIII. Corollar.

Tandem, quia obiectum in re ipsa non specificat, sed ut proponitur: hic autem sufficienter, aut prudenter proponitur, quia sub ratione honesti, ergo, &c. Hic vero occurrunt difficultates ad alias speciales materias pertinentes, ut de fide, utrum possit ex ignorantia inuincibili haberi actus fidei, vel pietatis affectionis circa falsum. Item an liceat de tali actu gaudere, quod tractatur in materia de peccatis, & delectatione morosa. Item, an liceat consulere de quo in materia de correctione fraterna, & de confessione.

IX.
2. Corollar.

Secundo sequitur ex dictis in huiusmodi casu obligationem illam oriri ex vi precepti illius virtutis, ad quam pertinet talis actus, ut in predicto casu de mendacio, obligatio nascitur ex precepto misericordiae, quod obligat hominem quotiescumque sufficienter existimari in re subesse sufficienter necessitatem proximi, cui potest commode subuenire, & idem est in similibus. Vnde facile soluitur difficultas in contrarium, quia tunc homo formaliter non obligatur ad malum quam malum, sed ad bonum, vnde si quid malitiae videtur reperiri in exteriori actu, est materialiter, ut est quoddam materiale obiectum, non vero quatenus est actio humana. Vnde etiam non proprie sequitur obligari hominem contra legem Dei, cum obligetur ad actum virtutis: materialiter autem videtur esse obligatio contra quandam Dei legem, quae tunc non obligat, quia excusatur homo per ignorantiam, & per aliam fortiores Dei legem obediendi prudenti conscientiae.

X.
2. Afferio.

Dicendum secundo, si conscientia erret ex ignorantia voluntaria, tenetur homo adhibere diligentiam, vel ignorantiam talem tollat, vel inuincibilem reddat, quod si hoc non faciat, tenetur conscientiae obedire, & obediendo non erit culpatus. Conclusio proprie procedit, quando huiusmodi conscientiae iudicium est de actu in se malo, ut in exemplo de mendacio: nam si actus esset bonus, vel indifferens, errorque tantum esset circa obligationem, non tenetur homo expellere hanc ignorantiam si tali conscientiae vult obedire, atque hoc modo probatur facile prima pars conclusionis, quia homo habens huiusmodi conscientiam, non solum est in periculo peccandi, sed etiam in perplexitate, nam durans in eo statu, quicquid faciat peccabit: ergo tenetur adhibere diligentiam, ut ab eo statu exeat.

XI.

Vnde probatur secunda pars, quia homo debet ratione regi: ergo si hoc, & nunc per rationem iudicat se teneri ad aliud quandiu non mutat dictamen rationis: neque ad hoc adhibet diligentiam: cogetur tale dictamen sequi, quia alias, & temere, & sine ratione resisteret, & prosequeretur actum existimatum malum, & reuera in hoc casu loquitur Paulus citatis locis: praefertim ad Galat. agit enim de illis, qui ex errore culpabili volebant circumcidi, & ita haec est etiam communis sententia Doctorum, quos supra citavi, & D. Thomae questione decima septima, de veritate: videri etiam potest Couarr. 1. variarum capit. 1. nec Durandus in re differt, cum dicit hanc conscientiam ligare, quia non loquitur de materiali vinculo sed de morali, quod non est nisi obligationis cuiusdam, quia haec non est immediate ad operandum, nec simpliciter, sed ex suppositione, quod homo non adhibeat diligentiam, & quia etiam tunc ita hominem obligat, ut reddat eum perplexum, ideo ad hoc distinguendum vocavit hoc potius ligamen quoddam, quam obligationem: res tamen vna, & eadem est.

Ultima pars conclusionis patet ex supradictis, quia illa ignorantia est voluntaria: ergo & malitia obiecti, seu exterioris actus: ergo voluntas non excusatur a culpa, neque est inconueniens hominem esse perplexum ex negligentia sua. legatur Gregorius 2. moralium cap. 18. & habetur in cap. Nerui dist. 13.

Sed quares primo, an in eo actu interiori tunc sit aliqua bonitas ex obiecto saltem. Respondetur actum illum simpliciter non esse bonum, quia ad minimum caret debita circumspecta, & debito modo operandi: an vero cum hac malitia possit haberi aliqua bonitas supra dictum est, imo addit Ochamus supra in illo actu esse duplicem rationem peccati, vnam omissionis debita diligentiae, alteram commissionis peccati existimati: sed hoc non est necessarium, quia illa omisio non est mala, nisi quatenus est causa talis commissionis. Quares secundo, in ea perplexitate, quid sit minus malum, seu quid potius eligendum, agere contra talem conscientiam, vel secundum illam, de quo late Corduba questione quarta, dubio secundo. Dicendum breuiter non posse regulam generalem dari, quia interdum vnum potest esse grauius, interdum aliud, pro ratione actionum, & preceptorum, & conscientiae, seu existimationis operantis. Loquendo tamen ex genere, maius malum videtur agere contra conscientiam, quia tunc homo magis directe amplectitur malitiam existimatam, seu cognitam.

Atque hinc sequitur primo agere contra conscientiam in vniuersum esse intrinsece malum, ut recte D. Thom. questione 19. art. 5. & probant omnia adducta: addit vero Almaynus tractatu 3. moralium capit. 15. ex dispensatione Dei hoc posse licere, quod probabile existimat Corduba questione 10. licet probabilius oppositum, quod nisi videtur certum cum Adriano quodlibet 2. articulo 3. quia vel illa voluntas Dei sit nota homini, & sic faciet mutare conscientiam: si autem non est nota voluntas, retinebit eandem malitiam, nam voluntarie amplecteretur quod existimat non licere: an vero haec circumstantia agendi contra conscientiam, addat nouam malitiae speciem, ut putat Angelus capit. 7. moralium, vel saltem malitiam notabiliter aggravantem, & in confessione aperientem, ut iudicauit Adrianus in 4. alibi in materia de confessione tractandum est, in utroque enim pars negatiua est verior, quia huiusmodi circumstantia solum facit actum esse magis directe voluntarium: satis ergo erit declaratae speciem peccati.

Secundo sequitur agere contra conscientiam praeteritam, mutando illam, non esse intrinsece malum, sed potius valde conueniens saepe ad vitandum malum: ratio est, quia huiusmodi mutatio conscientiae saepe est rationabilis, & necessaria, imo ad hoc adhibetur diligentia: ut noua ratione, vel auctoritate inuenta, veritas cognoscatur, & si oportuerit prius iudicium mutetur: ergo hoc, per se loquendo, bonum est. Mutato autem iudicio, iam non est regula voluntatis illud, quod praecessit, sed quod adest: ergo non male facit voluntas discordando a priori iudicio, imo ad hoc saepe tenebitur, si hoc diceretur per iudicium, seu conscientiam praeteriti formaram.

Tertio intelligitur quid sit deponere conscientiam, & quomodo liceat, vel etiam saepe necessarium sit ad malum vitandum, ut omnes Doctores docent, nam deponere nihil aliud est, quam mutare iudicium, vel speculatiuum simul & practicum, vel saltem practicum, quasi suspendendo iudi-

XII.

XIII.

XIV.

XV.

XVI.

iudicium speculatiuum, & non applicando illud ad opus, vt bene Caietanus *art. 5.* qui tamen non recte dicit, hoc posse fieri ad libitum hominis, nam reuera sic temere fieret, & moraliter se exponeret homo infinitis periculis peccandi. Debet ergo fieri ex sufficienti aliqua autoritate, vel ratione, vel per sufficientia principia practica, per quae homo sibi rationabiliter persuadet hic, & nunc licite posse non operari iuxta tale iudicium speculatiuum, & tunc fit deposita conscientia formaliter alia, quae & ad malitiam excusandam, & ad bene operandum sufficiens erit, vt ex dictis patet.

SECTIO V.

Quomodo possit homo licite operari cum conscientia dubia.

I. **D**ubium consistit in quadam mentis ambiguitate, & voluntaria iudicii suspensione; non solum quoad exercitium: hoc enim non est factis ad dubitandum: nam circa res certissimas possumus considerationem, vel iudicium suspendere, sed etiam quoad specificationem, quia nimirum voluntas non determinet intellectum ad alteram partem, quia non inuenit sufficientem rationem: unde non videtur huc dubitatio includere solam carentiam actus circa rem de qua dubitatur, vt existimauit Cano *12. de locis cap. 10.* sed etiam cognitionem, seu iudicium quasi reflexum, de insufficientia medi, seu rationis ad assentiendum, & hoc modo dubium interdum includit errorem, vt in eo qui dubitat de rebus fidei deliberare, quomodo dixit Augustinus in *Enchyridio. cap. 17.* falli eum, qui iudicat incerta ea, quae certa sunt: interdum vero potest esse hoc dubium sine errore, vt quando reuera non subest sufficiens ratio determinans intellectum, quod potest contingere, vel propter negationem medi in vtramque partem, vt, an altra sint paria: vel propter rationes vtrinque probabiles cum tanta aequitate, vt intellectus merito dubitet, & suspendat assensum.

Primo igitur certum est, quando huiusmodi genus dubij interuenit in ipsomet iudicio practico, quo voluntas determinanda est ad honeste operandum, tunc non posse conscientiam hoc modo dubiam sufficere ad honestam operationem, quod docent omnes Theologi citati, & citandi, & constat ex dictis *sect. 3.* nam haec dubitatio excludit certitudinem practicae de honestate actionis, quam supra diximus esse necessariam ad bonam operationem: ergo conscientia sic dubia formaliter, & intrinsece non potest sufficere ad bene operandum. Unde fit quotiescumque homo dubitat hoc modo, an actio sit bona, vel mala; in omissione autem nullam malitiam timet, teneri semper ad omittendam talem actionem, de quo videri possunt Adrianus *quodlibet 2. Syluester Confessor 3. §. 10. Corduba lib. 3. quest. 4. & 5. Nauarr. cap. si quis autem; de penitentia distinct. 7.* ex quo textu potest hoc confirmari, & ex *capit. ad audientiam, de homicidio,* & ex aliis decretis, quae constituunt illam regulam, in dubijs tutiorem partem esse eligendam, *capit. inuenis, de sponsalibus. cap. significasti 2. de homicidio, & capit. habuisse. distinct. 33.* nam haec regula potissimum verum habet, quando dubium est practicum, & ratio est clara, quia tunc non licet operari cum tali dubio, quia exponit se homo periculo peccandi: ergo omnino debet cessare, cum illa via certa sit ad vitandum omne periculum. Aliqui autem limitant hanc regulam, quando ex tali

omissione sequitur graue aliquod damnum, quia videtur nimis graue obligare tunc hominem ad sustinendum certum damnum propter dubium incertum: sed formaliter ac proprie, nulla est possibilis limitatio, quia operari cum tali conscientia semper est intrinsece malum, vt ostensum est: fieri autem potest, vt per occurrentes circumstantias licitum sit homini practice deponere tale dubium, & definite iudicare stante hac cognitione, & hoc periculo hic, & nunc non esse malum sibi exercere talem actionem, & ita semper oportet, vt saltem per principia extrinseca, vel per aliorum autoritatem determinetur homo ad hoc iudicium.

Sed quid si vtrumque est dubium de malitia tam in agendo, quam in omittendo, vt si dubitat, an sit malum omittere Missam propter vrgens praecipuum, aut e contra, an sit etiam malum illam audire propter impedimentum, quod apparet necessarium. Respondetur debere hominem tunc inquirere, vel per rationem, vel per aliorum doctrinam: quod si non possit, & per se ipsum debeat breui tempore determinare, si bona fide faciat, quod potest & id eligat, quod minus malum videtur, non peccabit: semper tamen debet in ipso practico, & actuali exercitio operis, hoc sibi practice persuadere, & ratio est, quia si homo faciat moralem diligentiam, & bona fide procedat, non potest esse perplexus, vt necessario debeat malum operari, imo addo etiam, si culpa sua incideret in eam perplexitatem, quia potuit prius doceri, & praeniri, & negligeret omisit, postea tamen si secundum praesentem dispositionem, & occasionem faciat, quod potest, non peccabit iterum, quia praeterita negligentia non potest inducere necessitatem peccandi de nouo, quia semper potest homo, & de praeterito peccato dolere, & secundum praesentem statum prudenter operari, humano modo considerando grauitatem vtriusque praecipui: & eligendo quod magis conueniens, vel minus malum videtur.

Secundum certum est conscientiam practice certam, quamuis extrinsece dubia sit in aliquo principio speculatiuo, vel in cognitione alicuius rei, ex qua videtur pendere honestas actionis, nihilominus sufficere ad honeste operandum, dummodo vere sit certa, & ex certis principiis elicit: ita omnes auctores citati, & colligitur ex *cap. Dominus de secundis nuptiis,* & ex *cap. Inquisitionis de sententia excommunicationis,* & ex Augustino *20. contra Faustum capit. 24.* & habetur in *cap. Quid culpatur vicesimo tertio, Quae prima,* vbi Glossa refert alia iura, & in *capit. Quid ergo, vndecimo, quae prima.* Ratio est, quia regula voluntatis humanae est conscientia practica: ergo si illa certa, & vera, & necesse est, vt appetitus illi conformis sit rectus, potest autem esse certa non obstantem dicto dubio speculatiuo, vt supra declaratum est, atque ratio huius rei sumitur ex ipsa naturali hominis conditione, quia saepe est illi impossibile iudicare, quid in re verum sit, cum tamen illi moraliter necessarium sit nihilominus operari: ergo oportet, vt saltem practice possit determinari.

Difficultas est, quando, aut quomodo, non obstante huiusmodi dubio, possit homo formare hanc conscientiam certam, in hoc dubio: Mihi licitum est hic & nunc hoc facere: & ratio dubii esse potest, quia vera saepe dicunt, in hoc dubio tutiorem partem esse eligendam: aliunde vero est durissimum, hominem semper ad hoc obligari, alioquin deberet semper vel ieiunare, vel restitueret, &c. Quoties dubitat, an hoc teneatur

III. Quae sunt causa subor...

IV. 2. Concl...

IV. Quomodo non obstant...

nam securior erit, si id faciat: unde alia iura dicunt: In dubijs meliorem esse conditionem possidentis capit. cum sit, de regulis iuris in 6. capit. ex literis, de probationibus. Et tamen non semper ius possidentis est tutius, nam qui dubitat de voto omisso, possidet suam libertatem, & tamen tutior erit, si illa priuatur, & seruet votum. Denique in hac re morali est infinita varietas, & interdum cum dubio aliquid licet, interdum non licet, vt si dubito de hac persona, an sit legitimus superior, licet illi non obedire: si autem certus sum esse mihi superiorem, & hic & nunc dubito, an mihi iuste praecipiat, regulariter deo illi obedire; qua igitur regula utendum erit, & vna quidem generalis est, prius quam liceat cum dubio hoc operari oportere, vt tale dubium fiat inuoluntarium, & inuincibile per sufficientem diligentiam ad expellendum illud, quia alias dubium non protulit ex rebus ipsis, sed ex voluntate hominis, & ita illi tribuetur, quidquid mali acciderit, & omne periculum eius, tamen adhuc postquam dubium factum est inuincibile, sufficienter est moralis ambiguitas posita.

Concinit
autor in to-
mo de leg.
lib. 1. cap. 9.
num. 10.

VI. Tertio igitur regula hanc generalis assignari posse videtur in vnaquaque actione, quae pendet ex huiusmodi dubitatione: id esse agendum, quod iuxta materiae exigentiam, & negotij qualitatem minora habet incommoda omnibus pensatis. Hoc inde patet, quia iudicium practicum conscientiae, vt supra dixi, prudentiale est, sed proprium prudentiae principium est in singulis actionibus id esse agendum, quod minus habet incommodi, atque hoc modo hic etiam verum habet illud principium: In dubijs tutior pars est eligenda: applicare vero hanc regulam ad singulos actus munus est potius prudentiae, quam conscientiae, pendet enim ex singularibus contingentibus, quae non cadunt sub scientiam: tamen vt magis in particulari ostendamus aliquam viam applicandi hanc regulam, distinguere possumus, duplex dubium: vnum iuris: vt, an hoc sit praecipuum, necne. Aliud facti; vt, an res sit mea, necne: & circa vtrumque, sunt pauca notanda.

VII.
Dubium
iuris multi-
pliciter con-
tingeri con-
test.

Circa dubium iuris est aduertendum varijs modis posse contingere; primo, quia simpliciter dubitatur de tota lege quoad exercitium: id est, an sit lata, necne. Et tunc generalis regula est non obligare. Ratio peti potest ex illo principio quod in dubijs melior est conditio possidentis; homo autem continet libertatem suam: vel certe ex illo, quod in materia notandum est, quod lex non obligat nisi sit sufficienter promulgata: quae diu autem rationabiliter dubitatur, an lata sit, non est sufficienter promulgata. Secundo vero quamuis constet legem esse latam, dubitari potest de sensu eius, & idem est dicendum per eandem rationem, nisi quod in eo casu ad expellendum dubium recurrendum est ad superiorem, si facile fieri potest. Tertio cum constet delegat, & de sensu eius, dubitari potest, an in hoc casu particulari obliget, & tunc generalis regula est, si nulla sit sufficiens ratio, probabilisque ad excusandum, tunc obediendum esse legi, quia ipsa vel superior continet ius suum, quod maxime seruare oportet cum ad commune bonum pertineat, de quo lege D. Thomam, & Caeteranum supra quest. 97. art. 2. & 2. 2. quest. 120. artic. 1. & Sor. lib. 6. de iustitia quest. 6. art. 3. Nauarr. in simili cap. 12. Manualis n. 55. Corduba in summa Hispan. quest. 147. Dubitari potest quarto de obligatione legis propter aliam legem concurrentem, & in hoc seruandum est, quod in prima conclusione huius se-

tionis notauimus. Vltimo dubitari potest de iure, quoad specificationem, vt sic dicam, id est, an iustum sit praecipuum, quod dubium ex duplici capite oriri potest, primo ex defectu iurisdictionis, vt quando non dubitatur, quin actio praecipua sit honesta, sed an excedat potestatem superioris, & in tali dubio etiam obediendum est legi, qui suppono esse certum hunc esse superiorem, at etiam possidere ius suum. Item quia ad bonum commune hoc expedit alioquin vix possent haec gubernare, lege Bonauent. in 2. distinct. 39. artic. 1. quest. 3. Paludanum quest. 4. Adrianum quodlibet 2. quest. 2. Angelum, & alios verbo Obedientia: Sotum in relectione de secreto, membr. 3. quest. 2. Aliud caput huius dubitationis est ratio rei praecipuae, quia dubitatur, an liceat, vel non liceat, expediat, necne. Quod quidem potest contingere duobus modis, primo quia ante latum praecipuum iam erat illa dubitatio, vt quando in die ieiunii ego dubito, an habeam sufficientem causam excusantem, & tunc non est dubium, quin possim ego, & debeam obedire accedente praecipuo, non quia liceat mihi eum dubio operari accedere praecipuo, sed quia iam tunc habeo sufficientem rationem ad deponendum dubium: & quotiescumque possum, deo facere hoc propter praecipuum. Ita Corduba quest. 7. & alii: aliquando ante praecipuum superioris erat certum actionem non esse licitam: praecipit autem illam superior; & oritur dubium, an teneat obedire, & nonnulli censent tunc nec teneri, nec posse. Nauar. cap. si quis autem, num. 91. Cordub. quest. 6. quia tunc conscientia est practica dubia: sentio tamen hanc sententiam non esse regulam generalem, sed pro qualitate materiae prudenter pensandum esse, an actio talis sit vt non sit intrinsece mala, & ideo post ratione praecipui superuenientis malitia eius cessare, quae reuera esset secluso praecipuo: ita Paludanum in 4. dist. 38. quest. 2. art. 3. Syluester verbo Conscientia quest. 4. Corduba circa relectionem Soti de secreto membr. 3. quest. 2.

Circa dubium facti primo seruanda est illa regula iuris: In dubijs melior est conditio possidentis: obseruanda quae, ceteris paribus, verum habet in omni materia quoad hoc, quod nullus debet spoliari re sua, quam rationabiliter possidet propter solum dubium, siue debeat spoliari ad exercendum actum iustitiae, vt est restituere, siue ad actum religionis, vt est implere votum, seu ad alia similia: secus vero est quoad alios vsus, quia non semper vti licet re sua cum dubio alicuius malitiae, vel damni, iuxta quam doctrinam explicanda sunt iura de coniuge dubitante cap. Inquisitionis, de sententia excommunicationis, cap. Dominus, de secundis nuptijs. Secundo contingit occurrere iura, & quali contrarias possessiones, vt quando reus dubitat, an iudex legitime interroget, nam iudex possidet ius interrogandi, & reus possidet vitam suam, vel bona, & ius tuendi illa, & tunc licet regulariter preferendum sit ius maius, quale est in proposito exemplo ius superioris: tamen etiam pensandum est damnum, quod aliunde sequi potest, tantum enim esse potest vt praefereendum sit, vt recte Medina 1. 2. q. 19. art. 6. Tertio. Ultra haec in singulis muneribus, & officijs, & materijs consideranda sunt principia, quae ad illas pertinent, vt iudex in dubio debet mitiorem partem sequi, & absolueri potius, quam damnare: sic etiam dicunt iura iudicandum esse innocentem, qui non probatur nocens, idem est de nobilitate. Pro quo lege Couar. in 4. decretal. 2. p. c. 8. §. 3. Franciscum Sarmiento lib. 3. selecta interpretationum cap. 1. Quarto in dubio facti interdum licet

VIII.

1. Principium
dubium
iuris
in dubijs
melior est.

2. Princi-

pium.

3. Princi-

pium.

licet

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

4. Principium. licet practice illo vti, solum quia non est aliud medium sufficiens ad expellendum illud, vt in casu cap. laudabilem, de frigidis, & maleficiis, vbi triennale tempus conceditur, vt qui dubitat de validitate matrimonii, propter impedimentu frigiditatis, possit experimento cognoscere, an re vera habilis sit: ex his ergo principiis facile, vt credo, erit in singulis materiis iudicium ferre.

IX. Expositio alterius regulae, seu axiomatis: In dubiis tutior pars, &c. Atque hinc etiam explicatum manet illud axioma: in dubiis tutior pars est eligenda. Nam si sit sermo de parte tuta in conscientia: intelligendum est, quando dubium est practicum, & ita comparatio est impropria: nam reuera potius comparatur pars tuta: si vero sit sermo de parte tutiori quoad vitanda maiora damna, vel incommoda, sic procedit regulariter iuxta principia dicta, & saepe potest esse praecceptum iudicis, aut charitatis etiam iuxta materiae exigentiam: in rerum vero esse poterit tantum consilium, vt Nauarrus docet in dicto capitulo, si quis autem, vbi fuisse de hac materia disputat.

SECTIO VI.

Quomodo sit vrendum conscientia opinanti, seu probabiliter ad recte operandum.

I. Opinio haec differt a dubio, quod includit determinatum assensum alicuius partis, licet formidolosum, & in ea potest esse magna latitudo, nam interdum est temerarium seu improbabile iudicium, interdum probabile, interdum probabilis ceteris, de quibus videri possunt Corduba lib. 1. quest. 17. & lib. 2. q. 3. & Nauar. cap. 27. nu. 289. & Summistae verbo Opinio, qui tradunt indicia ad discernendos gradus harum opinionum, quod magis spectat ad Dialecticam. Nobis nunc satis est, illam existimari opinionem probabilem, quae etiam nititur autoritate aliqua digna fide (quae in re morali multum habet ponderis) & non repugnat, aut veritatibus ab Ecclesia receptis, aut euidenti ratione: neque etiam temere contradicit communi, & receptae doctrinae Doctorum: vnde quo plus opinio participauerit vtramque harum rationum, eo erit probabilior. Aduertendum est, aliud esse opinionem esse probabilem, aliud tutiorem: nam primum illud dicitur in ordine ad veritatem magis, vel minus offensam: hoc autem secundum videtur dicere ordinationem ad aliquem finem, seu maiorem vtilitatem ad illum, quomodo opinio, v.g. quae olim dicebatur posse absolui absentem in casu necessitatis reuera minus probabilis etiam tunc erat, tamen ad iuuandum proximum tutior erat.

II. Primo igitur certum est ex dictis conscientiam intrinsece, & practice formidolosam non sufficere ad honestatem actionis: reuocandam tamen semper esse ad conscientiam practice certam, quod quomodo fieri possit supposita aliqua opinione probabiliter supra dictum est.

III. Secundum est certum, opinionem speculatiuam, quae non attingit gradum probabilitatis, per se non sufficere ad formandam conscientiam certam, & rectam practice, quo sensu locutus est D. Thom. quodlibet. 8. articulo. 3. & Caietan. in Summa verbo Opinio. E ratio est clara, quia talis opinio non sufficienter determinat intellectum ad prudens iudicium ferendum. Item exponit hominem magno periculo moralis deceptionis. Dico autem per se, quia ex ignorantia, vel aliqua perplexitate inuoluntaria poterit interdum talis cognitio sufficere, quia nulla est moralis via

ad maiorem obtinendam, & instat necessitas operandi, tunc autem talis cognitio dici poterit probabilis respectu talis hominis, & talium circumstantiarum.

Tertio est certum, probabile iudicium speculatiuum, quando in contrarium nihil certius, vel probabilius occurrit, sufficere ad conscientiam practicam veram, & certam formandam. Patet ex illo principio quod homo prudenter operatur iuxta probabilem cognitionem, quando aliam meliorem consequi non potest. Tota ergo huius materiae difficultas consistit in quaestione comparata: estque multiplex, quia possunt inter se conferri opiniones aequae probabiles, sed non aequae tuta, nam si in omnibus aequales sunt, libera est optio sine difficultate. Rursus possunt esse opiniones in vtroque inaequales, ita tamen, vt minus probabilis sit tutior ad aliquem finem: aliquando vero, quae probabilior est, potest etiam esse tutior. Denique potest comparari vna probabilis, vel probabilior ad certam, interdum enim est certum in aliquo actu, vel omissione nullum esse peccatum, & tamen quod contrarium etiam liceat potest non esse certum, sed probabile, vel probabilius, & in his omnibus non loquimur tantum in communi de opinionibus abstracte sumptis, sed etiam in particulari applicatis ad hanc personam, & cum his circumstantiis.

His suppositis variae sunt sententiae: prima assoluta, & sine limitatione dicit licere semper vti opinione probabiliter, relicta etiam probabiliori, & qualibet alia via etiam speculatiue certa, significat Medina 1. 2. q. 19. art. 6. & Ludouicus Lopez 1. p. Summa c. 120. Fundamentum esse potest, quia vel simpliciter licet, vel numquam, quia eadem est semper ratio, dicere autem numquam licere est durissimum: ergo licet semper, quia illa est sufficiens humana cognitio, satisque conformis rectae rationi. Item quia non potest homo ponderare omnium opinionum fundamenta, ac denique, quia etiam in probabilioribus opinionibus potest timeri falsitas, quia, vt Aristoteles ait multa falsa sunt probabiliora veris.

Secunda sententia est extreme contraria semper esse certum praefereendum probabiliter, vel probabiliori, iuxta illud principium iuris: Tene certum, & omite incertum, & id quod probabilius est, minus probabiliter. Ita Conrad. 7. de contr. act. quest. 17. Adrianus quodlibet. 2. & Anton. 2. part. titulo. 5. cap. 10. §. 2. Soto in 4. distinctione. 18. question. 2. art. 5. in fine. Ratio esse potest, quia si homo debet ferre iudicium inter res probabiles, necessario iudicat verum, quod iudicat probabiliter: ergo agere contra tale iudicium esset agere contra prudentiam, & contra conscientiam. Item quia sic operando exponit se quis maiori periculo operandi malum. Vnde confirmatur ex illo principio, In dubiis tutior pars est eligenda: sed opinio probabilior est tutior in conscientia, licet ad alios fines non sit vtilior.

Tertia sententia esse potest, tutiorem opinionem esse sequendam, siue probabilis sit, siue probabilior, licet in hoc possit esse diuersitas iuxta varias comparationes supra positas.

Mihi videtur distinctione vrendum: interdum enim opinionibus versantur circa ius ipsum, scilicet, an hoc sit prohibitu, vel praecceptum, necne? interdum vero circa res ipsas, vt sunt opiniones de sacramentis, vt an hoc modo facta teneat, necne, & in medicina, an hoc pharmacum sit vtile, vel perniciosum. In iure ciuili, an iste sit haeres, vel non, &c. Dicendum primo quod tunc cumque est opinio probabilis hanc actionem non esse

IV. Tertium.

V. 1. Sententia.

VI. 2. Sententia.

VII. 3. Sententia.

VIII.

1. Assertio.

III. principium...

Principium...

Principium...

esse malam, vel prohibitam, vel præceptam, potest aliquis formare conscientiam certam, vel practicam conformem tali opinioni præter auctores citatos. Faveat huic conclusioni multa, quæ adducit Nauar. dicto cap. si quis autem, à nu. 48. & in Summa cap. 27. n. 288. Syluester, Angelus verbo Opinio, significat Anton. 1. part. tit. 3. cap. 10. Ratio est, quia excedit ordinatum modum humanæ facultatis maiorem cognitionem obtinere in singulis actionibus. Item quia esset intolerabile onus obligare omnes homines ad conferendas singulas opiniones: præterea existimo illam rationem sufficientem: quia quandiu est iudicium probabile, quod nulla sit lex prohibens, vel præcipiens actionem, talis lex non est sufficienter propolita, vel promulgata homini: vnde cum obligatio legis sit ex se onerosa, & quodammodo odiosa, non vrget, donec certius de illa cõstet, neq; contra hoc vrget aliqua ratio, quia tunc euera non est contraria pars tutior in ordine ad conscientiam, neq; ibi est aliquid dubium practicum, nec periculum. Intelligenda est autem hæc conclusio præse ex vi huius capituli, & ex directa obligatione illius legis, de qua versantur opiniones, nam fortasse aliunde ex fine intrinseco, vel ex alia obligatione quasi reflexa poterit aliquis interdum teneri ad operandum, vel non operandum iuxta aliquam probabilem opinionem, vt supra explicauit.

IX.
Confessio
ria ex
prima
asser
tione.

Ex hac conclusione primo definitur illa questio, an debeat confessor conformari opinioni penitentis si probabilis est. Dicendum est enim debere, quia iam penitens est bene dispositus, & tota conscientia operatur, vt lacius in materia de confessione. Secundo definitur altera questio: Verum liceat confessori sequi opinionem probabilem, etiam ea relicta, quam existimat probabilem; Scot. enim supra negare videtur: dico tamen posse id fieri, dummodo qui consulit veritatem in suis responsis retineat, quia non dicit simpliciter id sibi probabilius videri, aut speculatiue verum, sed solum posse id sine peccato fieri ex probabilis sententia aliorum: an vero expediat ita consulere, ad prudentiam spectat. Sæpius vero est in docendo, nam tenetur præceptor saniores, & veriores doctrinam docere: in quo potest per gradus peccare, iuxta materiam qualitatem recte autem faciunt, qui licet sentiant moralitatem aliquam opinionem esse probabilior, simul docent, quando contraria est probabilis, & tunc in praxi, & ita obtinuit usus, qui multum confirmat conclusionem politam. Tandem ex ea inferitur non oportere semper tutiorem viam eligere, voto autem tutiorem illam, de qua certus quispiam est tam practice, quam speculatiue, in ea nullum esse peccatum, quia esset intolerabile, & præter humanam facultatem, alioqui quoties tantum est probabilis opinio, vel probabilior, q. non sit obligatio ieiunandi, vel faciendi hunc contractum, deberet homo ieiunare, vel abstinere ab illo contractu, & sic de aliis, quia certissimum est in hoc nullum esse peccatum, & aliud solum est probabile, consequens est aperte falsum: ergo etiam antecedens.

X.
2. assertio.

Dicendum secundo. Quando opiniones versantur circa res ipsas, an sint talis naturæ, vel conditionis, sæpe tenetur homo præferre opinionem certam probabili, & probabiliorum minus probabili, quando scilicet extitit, vel charitate tenetur vitare damnum, vel incommodum, quod in re ipsa subest, vel periculum eius. Sumitur assertio ex D. Thom. in 4. dist. 28. Paludan. distin. 36. q. 2. art. 3. Adrian. quodlib. 2. q. 5. de confessione dubio 7. Victoria relectione de iure belli, Soto 3. de iustitia q. 6.

art. 3. Nauar. dicto cap. de penitentia dist. 7. n. 47. & 75. Corduba q. 5. & Summis verbo Opinio. Declaraturq; exemplis, nam medicus sine dubio tenetur præferre certam medicinam dubiæ, & sic de aliis, hic enim maximo verum habet illud August. lib. 50. hom. in 41. & de penitentia distin. 7. cap. 4. Tene certum, & demitte incertum. Ratio vero est, quia, vt supponitur, homo tenetur vitare illud danum, vel procurare talem vtilitatem, aut efficere validum Sacramentum, vel quid huiusmodi: ergo tenetur vitare periculum, quia hoc perinde est in moralibus: sed si omittit viam certam, aut securiorem, non vitat periculum, nam illud semper in re manet, quidquid sit de probabilitate opinionis. Vnde confirmatur ex differentia inter iudicium de iure, vel de re, nam primum dicit ordinem ad operantem, & omnino tollit periculum malitiæ. Secundum vero dicit ordinem ad rem ipsam, & non tollit periculum detrimenti, quod est in ipsa re. Vnde in priori est sufficiens excusatio, seu ratio sequendi probabile iudicium, quia nondum est lex sufficienter propolita, & non expedit hominem obligationibus operati: hic autem nulla est sufficiens excusatio, cum satis constet periculum in re ipsa manere, & consequenter inde obligationem oriri. Hic vero occurrere possunt variaz difficultates pertinentes ad materiam de Sacramentis, & ad alias, quæ hic non possunt tractari, vt tamen facilius expediri omnia possint, intelligenda est prædicta conclusio, quando nulla subest rationabilis causa ad omitteendam viam certiorum, & minus certam eligendam, ita vt vtraq; sit moraliter possibilis æque, & facilis, nam si in altera parte, scilicet certiori, occurrat specialis difficultas, propter quam hic, & nunc non potest aliquis ea vi sine incommodo, licite interdum poterit omitti, quia pro tunc non censetur moraliter possibilis, & altera cum sit probabilis, poterit tunc existimari sufficiens.

Dicendum vltimo. Interdum licet vti probabili opinione circa actum, omissa probabiliori, propter aliquam vtilitatem, vel quia in re ipsa tutior est ad aliquem finem honestum, hoc declarat optime casus ille de absolutione absentis in necessitate, nam licet probabilis semper fuerit, & mihi quidem certum, esse nullam, & consequenter non esse exercendam, tamen quia probabile videbatur non paucis esse validam, & hoc absolute erat vilius proximo, ideo licitum erat olim illa vti, quod exempli gratia dictum sit. Nunc autem, quare aliter sit sentiendum Clemens VIII. suo diplomate declarauit. Idem est de absolutione cum solis signis contritionis. Idem potest contingere in corporali medico, si in desperata necessitate vtatur medicina probabiliter vtili, etiam si probabilis sit fore inutilem. Et ratio est, quia respectu conscientiaz probabilitas sufficit ad certitudinem practicam, & alioquin in re non creatur periculum detrimenti, sed vitatur potius, & additur species vtilitatis: vnde non immerito aliqui dubitant, an hoc non solum liceat, sed etiam sit præceptum: nam re vera præceptum esse aliquando potest ex obligatione charitatis, vel alia simili, quando ex vna parte est grauis necessitas proximi, & aliunde nullum est incommodum, nec periculum eius, quod ponderari posset. Si enim interdum ita accidat: vt ex vtraque parte subest aliquod incommodum, vel periculum, prudenter comparanda sunt, & illud eligendum, quod tutius videbitur.

XI.
3. assertio.

SECTIO VLTIMA.

Quomodo sit vivendum conscientia scrupulosa ad honestam actionem.

I. **Scrupulus** interdum verum, aut rationabilem conscientia remorsum significat. 1. Regum 25. *Ne sit tibi hoc in scrupulum cordis, quod effuderis sanguinem innoxium:* hic vero, & frequentius sumitur, ut supra dixi, pro quadam animi pusillanimitate, & dubitatione ex levis, & apparentibus causis, cuius radices sunt, vel tentatio demonis, vel divina permissio, ut hominem exerceat, & humiliet, vel ipsa corporis complexio, & imaginationis falsitas, vel debilitas: vel nimius timor servilis, quem generat nimius amor proprius, quemque diminuit perfecta charitas, ex qua, & ex timore filiali raro nascitur hæc affectio, interdum tamen nasci potest ex adiuncta ignorantia, vel etiam consuetudine, aut aliorum exemplo, aut denique nascitur ex sola probabilitate opinionis contrariae.

Primo cauendum est, ne scrupulus vincat hominem ad formandum absolutum dictamen esse malum, quod operatur, ita ut nihilominus opereatur, quia non excusabitur à culpa, cum agat contra conscientiam, & hoc dixit Innocentius III. in cap. per tuas 2. de Simonia. ibi, *per conscientiam scrupulosam in hanc incidet difficultatem, quam non evadit, nisi deponat errorem, saltem practice.*

Secundo cauendum est aliud extremum ne hominibus legat semper scrupulis obedire, formado scrupulosum dictamen, seu iudicium practicū, & obediendo illi, ita omnes auctores citandi. Primo, quia erit hoc maxime onerosum: nam imponit sibi homo infinitas obligationes, & præcepta sine fundamento. Secundo est hoc valde periculosum, tum quia inde sequitur magna inquietudo mentis, & conscientia, ac excitas, erroresque innumeri, tum etiam quia impeditur homo à perfectioribus operibus, & in spiritualibus exercitiis mirum in modum distrahitur. Tertio, quod gravius est, sæpe torqueribus prægrauatus prærupt, & agit contra conscientiam practicam, & erroneam, & sæpe etiam concipit errorem quandam virtutis, & fit intolerabilis cura, & sollicitudo propria conscientia.

Tertio dicendum non solum esse tutum, sed etiam valde necessarium deponere conscientiam scrupulosam, formado iudicium illi contrarium, & perseverando in illo quoad scrupulus instet, & molester; ita docent omnes, optime autem Caietan. in Summa, verbo *Scrupulus* Anton. 1. parte tit. 3. cap. 10. §. 10. Gerson 2. parte opuscul. de natura, & qualitate conscientia. Nauarr. & Corduba, & alii citati. Videri etiam potest Laurent. Iustinianus lib. de disciplina Christiana religionis cap. 12. & sunt optima verba Innocentii III. cap. inquisitionis, de sententia excommunicationis. *Conscientia levis, & temeraria creditatis explosa, &c.* Non enim oportet explodi speculative, sed practice, neq. ita ut non sentiat, sed ut non consentiat per determinationem iudicium. Ratio vero est, quia hic scrupulus non habet prudens, & rationale fundamentum, & ideo non potest tollere practicam certitudinem in operando.

Sed hoc est quod scrupulosum vexat, quia semper illi videtur rationabilis dubitatio, præsertim cum apud Gregorium legat, *bonarum mentium esse timere culpam, ubi culpa non est, & maxime turbatur*

si aliquoties expertus est se fuisse deceptum in agendo contra scrupulum. Respondetur aliter esse iudicandum de eo, qui pacatam habet conscientiam, aliter de his qui turbatam, vel scrupulosam; nam ille facilius potest timere culpam ubi non est, nam de illo Gregorius loquitur, quia eius timor non est nimius, nec vanus, sed prudens, & cautus. Aliquando vero potest excedere & transire in scrupulum, & tunc si talis homo sit doctus, facile potest applicare principia practica, & ex his firmiter operari, contempto scrupulo, etiam si perseveret: si autem sit indoctus, alterius consilio utatur, & eius autoritate practice nitatur: quod si non potest alium adire, & necesse est operari, seruet regulam supra tactam de conscientia dubia, sc. ut per se consideret morali diligentia, & bona intentione faciat, quod honestum videbitur, & practice non errabit. At vero in his, qui habent conscientiam scrupulosam & inquietam: primum oportet, ut suam ægritudinem & dispositionem cognoscant, quam facile percipient, vel ex facilitate timoris, & inquietudinis in iudicando de agendis, & facili mutatione iudicii ex quacumque levi coniectura, vel apparentia, vel ex nimia quadam reflexione circa res, vel eventus, qui vix in aliorum cogitationes ascendunt: vel denique, si aliorum consiliis, quibus parere debent, non acquiescunt.

Secundo hinc statuat non se suo iudicio regere, quia eger animus non potest sibi conveniorem medicinam eligere: consulat ergo virum doctum & timoratum, cui omnino fidem habeat, & securus erit, & contemnet omnem dubitationem, an se satis explicauerit. Tertio habet aliqua principia generalia extrinseca & practica, quibus utatur, quale est eum qui bona fide procedit animo placendi Deo si mediocre diligentiam adhibeat, practice non errare. Item in rebus moralibus non esse quærendam omnimodam certitudinem: item, quod Caietanus ait, dubitationem quæ in aliis fortasse esset rationabilis, in scrupuloso pro nihilo esse existimandam: unde licet contingat speculative interdum decipi, practice non errare: ac tandem si semel in aliquo facto habuit consilium ab homine docto, in omni simili illo utatur absque noua interrogatione.

Et hæc quidem procedunt quando scrupulosus procedit de re quidem agenda in futurum, quando vero est de re præterita, duplex esse poterit. Vnus, an consenserit, necne, & in hoc est regula omnium, ubi non fuerit euidentissimus consensus, non est quod timeatur, agimus. n. de his, qui bona fide procedunt, & alioqui habent firmum animum numquam peccandi mortaliter, neque est quod terreamur propter moram temporis, aut vehementiam cogitationis, nam hæc et sæpe sunt naturalia, & inuoluntaria, & interdum ex timore, postea maiora apparent, quæ reuera fuerint. Alter scrupulus similis est, in ordine ad confessionem, an sufficienter confessus fuerit, necne, de quo latius in materia de confessione, & est res de se facillima, nam si mediocre diligentiam adhibuit, potest esse securus. Ex quibus etiam obiter declaratum est, quæ remedia seruire possent, præsertim ad ipsum usum: nam radix tollenda est vel purgat corpore, vel certe animo, sentiendo de domino in bonitate, qui non iniicit vincula, neque ab homine exigit plusquam humanam, & moralem diligentiam. Et hæc satis de hac materia ad gloriam Altissimi.

Quid tunc remedia adhibendum.

VI. Alia opportuna remedia adhibentur.

VII.

Finis tractatus tertij.

Suarez in primam secundæ Thom.

Ee

ELEN-